

Helsingfors/Mariehamn 20.1.2026

Nr 1/26

Hänvisning Skrivelse från justitieministeriets
Självstyrelselagsarbetsgrupp 2025
15.12.2025, VN/35482/2024

Till Justitieministeriet

Ärende

Självstyrelsearbetsgruppen 2025 önskar i skrivelse 15.12.2025 bereda Ålandsdelegationen möjlighet att inkomma med förhandssynpunkter på de bestämmelser i det preliminära lagförslaget till ny självstyrelselag för Åland som gäller arbetet i och uppgifterna för Delegationen för Ålandsärenden. Förhandssynpunkterna emotses särskilt, om Ålandsdelegationen i något avseende ser hinder mot förslagen. Enligt begäran emotses synpunkterna före den 15 januari 2026. Efter begäran om förlängning har tiden förlängts till den 20 januari.

Till begäran har fogats arbetsgruppens utkast 8.12.2025 till paragrafer i en ny självstyrelselag för Åland. Som stöd för genomgången har bifogats det nuvarande preliminära utkastet till specialmotiveringar, vilket också är under arbete. De förslag till bestämmelser som avses i begäran, framgår närmare av 23–25 § i lagförslaget. I 23 § 1 och 2 mom. i lagförslaget föreslås föreskrivet om Delegationens uppgifter. Bestämmelsen i 23 § 2 mom. i lagförslaget är dels en bestämmelse som föreslås ange vissa av Delegationens uppgifter inom Ålands ekonomiska system, dels en hänvisningsbestämmelse till uppgifter som framgår av andra paragrafförslag.

Allmänt

Ålandsdelegationen har tidigare avgett utlåtanden över utkast till propositioner gällande en ny självstyrelselag för Åland. År 2017 gavs ett utlåtande över Ålandskommitténs 2013 slutbetänkande "Ålands självstyrelse i utveckling" (ÅD 36/17). Före det hade givits ett utlåtande över Ålandskommitténs delbetänkande (ÅD 5/15). År 2021 gavs ett utlåtande över utkastet till en regeringsproposition med förslag till Ålands självstyrelselag (ÅD 40/21). I dessa utlåtanden har Ålandsdelegationen koncentrerat sig på de delar som berör Delegationen för Ålandsärenden.

Postadress:
Ålandsdelegationen
Statens ämbetsverk på Åland
PB 58
22101 MARIEHAMN

Telefon:
växel 0295 017 200

Adress i Helsingfors:
Annegatan 22 A 3
00100 HELSINGFORS

Ålandsdelegationen konstaterar att den föreliggande lagtexten uppvisar vissa skillnader i jämförelse med den som var föremål för utlåtande år 2021. Redan i det tidigare skedet underströk Ålandsdelegationen att den skulle komma att ha flera och viktigare uppgifter än i den gällande självstyrelselagen. Ålandsdelegationen önskade poängtera att alla de föreslagna ändringarna och meruppgifterna på ett märkbart sätt skulle förändra delegationens status och väsentligen öka delegationens ansvar inom självstyrelsesystemet, något som skulle förutsätta förutom ökade resurser att även den beredande personalens roll och betydelse måste noteras i lagtexten (ÅD 40/21, s. 2). Dessa synpunkter är fortsättningsvis aktuella, inte minst med tanke på förslaget till den tämligen omfattande förteckningen över särskilda uppgifter för Delegationen.

Kommentarer gällande utkast till enskilda bestämmelser

1. Delegationen för Ålandsärenden som expertorgan (23 § 1 mom.)

Enligt utkastet till 23 § 1 mom. är Delegationen för Ålandsärenden ett expertorgan med uppgift att ge utlåtanden i frågor som gäller tillämpningen av lagstiftningen om Ålands självstyrelse eller i någon annan lag som har stiftats med lagtingets bifall. I sådana frågor ger Delegationen på begäran utlåtanden till statsrådet och ministerierna samt till Ålands regering och till domstolarna. Bestämmelsen har sin bakgrund i den gällande självstyrelselagens 56 § 1 mom. som anger att delegationen på begäran ger utlåtanden till statsrådet och ministerierna samt till landskapsregeringen och domstolar. Antal utlåtanden givna med stöd av 56 § 1 mom. kan variera, t.ex. 2025 gavs fyra sådana utlåtanden (se ÅD 10/25, 12/25, 32/25, 34/25).

Ålandsdelegationen konstaterar att det förekommer relativt ofta att delegationens utlåtande inhämtas i samband med beredningen av rikslagstiftning. I det sammanhanget har delegationen konstaterat att landskapets lagstiftningsbehörighet avgörs entydigt endast i samband med stiftandet av landskapslagar och den efterföljande lagstiftningskontrollen. Däremot sker i samband med antagandet av rikslagstiftningen inte någon motsvarande bedömning av lagstiftningens tillämpning i landskapet Åland. Uppstår meningsskiljaktigheter i fråga om vissa förvaltningsbefogenheter, efter att rikslagstiftningen har trätt i kraft, kan ett utlåtande begäras av Ålandsdelegationen, alternativt föras till Högsta domstolen för avgörande enligt 60 § i självstyrelselagen.

Eftersom beredningen av rikslagstiftningen allt oftare väcker frågor gällande tillämpningen i landskapet Åland kan detta ge upphov till ett större antal begäranden om utlåtanden från Delegationen för Ålandsärenden. En sådan utveckling behöver beaktas vid tilldelandet av resurser. I dagsläget sköter ledamöter och sekreterare sitt uppdrag i Ålandsdelegationen som en bisyssla, vid sidan av ordinarie arbetsuppgifter. Utökade uppgifter kan också påverka möjligheterna att utse nya ledamöter. Begärandena om utlåtande behöver vara tillräckligt avgränsade. Avsikten med begärandena kan inte vara att delegationen ska fungera som en allmän remissinstans vad gäller utkast till propositioner om föreslagen rikslagstiftning. Statsrådet och landskapsregeringen bör sträva efter att lösa tolkningsfrågor i samförstånd.

Med hänvisning till utkastet till 23 § 1 mom. vill Ålandsdelegationen understryka att Delegationen för Ålandsärenden inte enbart skulle vara ett expertorgan som ger utlåtanden. Delegationen skulle också fungera som ett organ med betydande beslutandemakt. Orsaken till detta är särskilt de uppgifter som anges i utkastet till 23 § 2 mom. 3 och 8–10 punkterna. Dessa uppgifter ansluter till avgörandet av meningsskiljaktigheter vid genomförandet eller tillämpningen av lagstiftningen.

2. Lagstiftningskontrollen (23 § 2 mom. 1 punkten)

I utkastet har bestämmelserna om lagstiftningskontrollen genomgått vissa förändringar i jämförelse med tidigare utkast. Ålandsdelegationen har tidigare påpekat att tidsfristen för lämnande av delegationens utlåtande bör räknas från det lagtingsbeslutet delgavs delegationen (ÅD 40/21, s. 4). I utkastet till 33 § 1 mom. har detta beaktats. Delegationen ska ge sitt utlåtande till justitieministeriet inom två månader. En sådan tidsfrist kan anses vara rimlig med tanke på en tillräckligt lång behandlingstid för de högsta domstolarna och republikens president i den fortsatta lagstiftningskontrollen. I enskilda fall kan det förekomma omständigheter som ger upphov till en längre behandlingstid, vilket kunde beaktas i bestämmelserna. Det bör säkerställas att Delegationen för Ålandsärenden har tillräckliga resurser för att faktiskt kunna utföra sina uppgifter inom dylika tidsfrister. Antalet årligen behandlade landskapslagar varierar, t.ex. år 2025 gav Ålandsdelegationen utlåtanden om 47 landskapslagar medan antalet överskred 120 år 2007.

Enligt den gällande självstyrelselagens 27 § 1 punkt hör stiftande, ändring och upphävande av grundlag samt avvikelse från grundlag till rikets behörighet. Ålandsdelegationen konstaterar att kontrollen av landskapslagarnas grundlagsenlighet är en del av lagstiftningskontrollen. I sin praxis har delegationen ansett att oförenlighet med grundlagen utgör hinder för att landskapslagar eller bestämmelser i dessa träder i kraft, om inte annat följer av bestämmelserna i självstyrelselagen (eller jordförvärvslagen). Enligt utkastet till 32 § 2 mom. ska vid kontrollen av lagtingslagens förhållande till grundlagen beaktas att det hör till lagtinget att inom området för dess lagstiftningsbehörighet utfärda närmare bestämmelser som behövs för att genomföra grundlagen samt för att se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses.

Syftet med bestämmelsen och hur den borde beaktas i lagstiftningskontrollen är oklart eftersom det saknas detaljmotiveringar. Till sitt innehåll knyter den föreslagna bestämmelsen nära an till grundlagens 22 § enligt vilken det allmänna ska se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. I praktiken riktar sig förpliktelsen främst till lagstiftaren, vars uppgift är att precisera de allmänt uttryckta grundläggande fri- och rättigheterna. I stadgandet definieras inte med vilka metoder det allmänna ska förverkliga sin förpliktelse. Till de centralaste metoderna hör att stifta lagar som tryggar och preciserar utövningen av en grundläggande fri- och rättighet och att inrikta de ekonomiska resurserna (RP 309/1993 rd, s. 79–80). Det ankommer inte på lagstiftningskontrollen att bedöma med vilka lagstiftningsmässiga eller ekonomiska metoder de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna ska tillgodoses inom landskapets behörighet. Dock sker med stöd av självstyrelselagens 27 § 1 punkt en kontroll av att landskapslagarna är förenliga med de begränsningar som följer av grundlagen.

Enligt utkastet till 32 § 2 mom. ska i lagstiftningskontrollen vidare beaktas att det hör till lagtinget att fullgöra de skyldigheter som följer av Europeiska unionens fördrag till den del fullgörandet hör till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Även till denna del saknas detaljmotiveringar. När medlemsstaterna har befogenheter eller åläggs skyldigheter vid tillämpningen av unionsrätten ska frågan på vilket sätt medlemsstaterna kan anförtro utövandet av befogenheterna och fullgörandet av skyldigheterna åt nationella organ uteslutande avgöras enligt den konstitutionella ordningen i varje stat (dom Horvath, C-428/07, EU:C:2009:458, punkt 49). Det följer också av EU-domstolens fasta rättspraxis att en medlemsstat inte kan åberopa bestämmelser, praxis eller förhållanden i sin interna rättsordning, inbegripet sådana som följer av statens

konstitutionella organisation, som grund för att underlätta att iaktta skyldigheter som föreskrivs i unionsrätten (se t.ex. dom i mål C-212/06, *Gouvernement flamand*. ECLI:EU:C:2008:178, punkt 58).

Den föreslagna bestämmelsen skulle visserligen utgå från den ovan nämnda rättspraxisen, men i bestämmelserna klargörs inte om och hur oförenlighet med unionsrätten ska utgöra en grund för utövandet av Republikens presidents vetorätt. Ålandsdelegationen har i tidigare utlåtanden påtalat behovet av uttryckliga bestämmelser i självstyrelselagen om att även en uppenbar avvikelse från en internationell förpliktelse som binder självstyrelsen ska anses utgöra grund för Republikens presidents vetorätt, alternativt att det i lagrummet klart markeras det motsatta, att det inte utgör en behörighetsöverskridning (ÅD 36/17, s. 3 och ÅD 40/21, s. 4). Till denna del noterar Ålandsdelegationen att grunderna för utövandet av vetorätt är oförändrade enligt utkastet till 34 § i förhållande till dagsläget. Tidigare har delegationen konstaterat att den inte har de resurser som behövs för att i detalj analysera landskapslagarnas förenlighet med unionsrätten (ÅD 5/15, s. 2).

3. Delegationen som tvistlösningsorgan (23 § 2 mom. 3 och 8–10 punkterna)

I 23 § 2 mom. ingår ett antal punkter som hänvisar till nya uppgifter för Delegationen för Ålandsärenden. Enligt 3 punkten ska Delegationen i enlighet med 55 § avgöra en behörighetstvist. I utkastet till den paragrafen anges att om meningsskiljaktighet uppstår angående en åländsk eller en riksmyndighets behörighet att vidta en viss förvaltningsåtgärd, kan Ålands regering eller riksmyndigheten hänskjuta frågan till Delegationen för Ålandsärenden som ska avgöra saken inom två månader från det att denna väckts. Om en part inte nöjer sig med delegationens beslut, kan parten inom 30 dagar från det att den fått del av beslutet föra saken till Högsta domstolen för avgörande. Bestämmelsen utgår från den om behörighetskonflikter enligt 60 § 2 mom. i den gällande självstyrelselagen.

I tidigare utlåtanden har Ålandsdelegationen ansett att det är motiverat att införa ett system där delegationen ges rätten att avgöra nu aktuella meningsskiljaktigheter, och att Högsta domstolen avgör saken enbart i de fall part inte nöjer sig med beslutet (ÅD 36/17, s. 5 och ÅD 40/21, s. 5). Dock bör här noteras att behandlingstiden om två månader inte beaktar förvaltningsprocessuella krav, t.ex. behovet av att höra den andra parten efter att ärendet har anhängiggjorts hos Delegationen. Om denna tid räknas in i behandlingstiden kvarstår knappast någon tid för Delegationens behandling av ärendet. Högsta domstolen torde aldrig heller ha avgjort en behörighetskonflikt enligt 60 § 2 mom. i den gällande självstyrelselagen inom två månader. Mot denna bakgrund förefaller den föreslagna tidsfristen inte möjlig att efterleva.

Ålandsdelegationen har tidigare hänvisat till att Delegationen som lösare av behörighetstvister innefattar en funktion som även kan anses ha en judiciell betydelse. Delegationen föreslås bli "första instans" att med "bindande verkan" avgöra behörighetstvister, i motsats till nuvarande lags bestämmelse om att Ålandsdelegationen på begäran endast kan ge ett utlåtande, medan det är Högsta domstolen som med bindande verkan kan avgöra en meningsskiljaktighet (ÅD 40/21, s. 2 och 5). Dock vill Ålandsdelegationen understryka att parterna i självstyrelsesystemet i första hand bör eftersträva samförstånd så att en särskild tvistlösning inte behövs.

Nya uppgifter för Delegationen följer också av de bestämmelser som det hänvisas till i 23 § 2 mom. 8 och 9 punkterna. Enligt 8 punkten ska Delegationen i enlighet med 78 a § ta ställning till en meningsskiljaktighet i fråga om genomförandet av Europeiska

unionens beslut på Åland eller avskiljandet av Ålands andel av en EU-resurs, rättighet eller förpliktelse. Enligt 9 punkten ska Delegationen dessutom i enlighet med 72 § och 72 a § eller 83 och 84 § ta ställning till en meningsskiljaktighet som rör Ålands ansvar för eller jämkning av ett ansvarsbelopp som utdömts Finland på grund av Ålands förfarande. Ålandsdelegationen anser att dessa uppgifter åtminstone delvis kan karaktäriseras som förvaltningsrättsskipning. Detta stöds också av att saken ska kunna föras till högsta förvaltningsdomstolen, efter Delegationens ställningstagande enligt 72 § 4 mom., 72 a §, 78 a § och 84 §.

Genom förslaget uppstår ett behov av att klargöra vilka förfaranderegler som ska följas i Delegationen för Ålandsärenden. Motsvarande synpunkter har tidigare framförts av Högsta domstolen (jfr HD 12.10.2017, OH2017/126). Lagen om rättegång i förvaltningsärenden (FFS 808/2019) innehåller bestämmelser om garantierna för rättskydd och rättvis rättegång i rättegångar i förvaltningsärenden och i rättegångar som i övrigt gäller offentligrättsliga rättsförhållanden. Delegationen är inte en sådan besvärdsnämnd som avses i lagens 2 § utan om lagens tillämpning behöver föreskrivas särskilt. I dagsläget tillämpas förvaltningslagen (FFS 434/2003) i Ålandsdelegationens förfarande, t.ex. om jäv och hörande av parter.

I utkastet till 23 § 1 mom. definieras Delegationen för Ålandsärenden som ett expertorgan. De föreslagna uppgifterna väcker principiella frågeställningar vad gäller Delegationens roll och funktion. Om Delegationens uppgifter utvidgas till rättsskipningens område kan det finnas skäl att till denna del bedöma förhållandet till konstitutionella krav gällande domstolars oberoende (se t.ex. RP 1/1998 rd, s. 77 och GrUU 14/2016 rd). Därför bör man granska hur Delegationens nya uppgifter påverkar ledamöternas oberoende, kompetenskrav och övriga förutsättningar att sköta uppdraget i Delegationen. I det avseendet bör det säkerställas att uppdraget i Delegationen och den huvudsakliga sysselsättningen är förenliga med varandra.

Ålandsdelegationen noterar att varken den gällande självstyrelselagen eller förslaget innehåller bestämmelser om delegationens ärendeberedning, sekretariat eller andra aspekter av processen. Däremot framgår av 3 § 4 mom. i lagen om Statens ämbetsverk på Åland (FFS 532/2025) att Statens ämbetsverk på Åland fungerar som sekretariat för Ålandsdelegationen. Ämbetsverkets förvaltningschef har fungerat som delegationens sekreterare. Den föreslagna tvistlösningen innebär utförandet av ett sådant offentligt uppdrag som avses i grundlagens 118 §. Bestämmelserna om tjänsteansvar kompletterar grundlagens 2 § 3 mom. om att lag ska noggrant iaktas i all offentlig verksamhet. Med beaktande av detta borde det tydligare framgå om Delegationen fattar sina beslut på basis av föredragning. I en arbetsordning kunde föreskrivas närmare om hur ärendena handläggs och arbetet i övrigt organiseras vid Delegationen.

Ålandsdelegationen noterar att de uppgifter som följer av 23 § 2 mom. 8 och 9 punkterna knyter nära an till unionsrätten. Förhållandet till unionsrätten har också varit centralt i vissa av de behörighetstvister som behandlats enligt den gällande självstyrelselagens 60 § 2 mom. (se t.ex. HD 2017:47).

I utkastet till 23 § ingår hänvisningar till uppgifter gällande förslag till överenskommelseförordningar (2 mom. 2 punkten) och det ekonomiska systemet (2 mom. 4–7 punkterna). Till denna del hänvisas till det som framförts i tidigare utlåtanden. Ålandsdelegationen vill särskilt upprepa påpekandet om att det skulle vara påkallat att i detaljmotiveringen till det nu föreslagna lagrummet om extra anslag mera uttömmande beskriva hur de olika rekvisita ska tolkas och när de kan anses uppfylla för att extra anslag ska kunna beviljas, eftersom motiveringarna härför även i tidigare förarbeten

varit bristfälliga (ÅD 36/17). I övrigt finner Ålandsdelegationen inte anledning till att i detta skede kommentera förslagen till bestämmelser.

Närvarande Ordföranden Holm-Johansson, ledamöterna Dahlén, Leino-Sandberg, Siitari samt Åkerblom.

På Ålandsdelegationens vägnar:

Marine Holm-Johansson
ordförande

Sören Silverström
sekreterare